

УДК 342 (447)

ФОРМА ПРАВЛІННЯ ЯК ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Серьогіна С.Г., д. ю. н., доцент,
директор НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування
Національна академія правових наук України

Досліджено роль і місце форми правління в системі конституційного права. Обґрунтовано висновок, що конституційно-правові норми системно регламентують інституційно-функціональну організацію державної влади в кожній країні, тим самим створюючи один з загальних інститутів конституційного права. Стверджується, що цей інститут є комплексним, має три рівні (конституційний, законодавчий та підзаконний) і складається з трьох видів правових норм (декларативних, регулятивних та охоронних).

Ключові слова: система конституційного права, інститути конституційного права, конституційно-правові норми, форма правління.

Исследованы роль и место формы правления в системе конституционного права. Обоснован вывод, что конституционно-правовые нормы системно регламентируют институционально-функциональную организацию государственной власти в каждой стране, тем самым создавая один из общих институтов конституционного права. Утверждается, что такой институт является комплексным, имеет три уровня (конституционный, законодательный и подзаконный) и состоит из трех видов правовых норм (декларативных, регулятивных и охранительных).

Ключевые слова: система конституционного права, институты конституционного права, конституционно-правовые нормы, форма правления.

Seregina S.G. THE FORM OF GOVERNMENT AS AN INSTITUTION OF THE CONSTITUTIONAL LAW

The form of government role and the place in the system of constitutional law are investigated. Reasonably conclude that the constitutional-legal norms systemic regulate the institutional-functional organization of the state power in each country, thereby creating one of the common institutions of constitutional law is made. It is alleged that this institution is complex, has three levels (constitutional, legislative and regulatory) and consists of three types of norms (declarative, regulatory and security).

Key words: system of constitutional law, institutions of constitutional law, constitutional-legal norms, form of government.

Постановка проблеми. Питання про систему конституційного права як галузі права, про перелік його основних інститутів, у тому числі й про місце форми правління в загальній системі конституційного права, досі зберігають гостру дискусійність і не мають однозначної відповіді як у вітчизняній, так і зарубіжній науковій літературі. Такий стан речей є наслідком кількох факторів. З одного боку, конституційне право як галузь сформувалося значно пізніше, ніж інші основні (профілюючі) галузі права, а для накопичення відповідної кількості однорідних норм і формування усталених уявлень про такі складні й багатогранні явища, як система певної галузі, потрібен час. З іншого боку, політико-правова система кожної країни є вельми динамічною; предмет конституційно-правового регулювання увесь час змінюється, виявляючи тенденцію до розширення; відбувається революційне оновлення всіх сфер суспільного життя, спричиняючи відповідні зміни конституційного законодавства, «розширення» нормативного матеріалу тощо. Має місце й суто суб'єктивний фактор:

плюралізм у науці неодмінно призводить до диверсифікації підходів до характеристики тотожних явищ, появи значної кількості авторських підходів і концепцій, що доповнюють, розвивають або заперечують одна одну. Означені фактори зумовлюють **актуальність теми статті**, її наукову та практичну значущість.

Важливий внесок у формування доктринальних засад системи конституційного права України внесли такі правознавці, як М.І. Козюбра, В.Ф. Мелашенко, В.Ф. Погорілко, О.В. Скрипнюк, О.І. Степанюк, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик та інші. Проте місце форми правління в системі конституційного права України ніколи раніше не розглядалось як самостійний предмет дослідження. Тому **мета дослідження** полягає в тому, щоб обґрунтувати тезу про те, що правові норми, які регламентують форму правління, в цілому становлять окремий інститут, а також з'ясувати роль і місце такого інституту в загальній системі конституційного права. Досягненню мети сприятиме комплексне використання фор-

мально-юридичного (догматичного), формально-логічного, системно-структурного та структурно-функціонального методів дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочинаючи наше дослідження, відзначимо, що визначення інституту конституційного права, наявні в сучасній, пострадянській літературі, являють собою перенесення результатів загальнотеоретичних досліджень до галузевої юридичної науки. При цьому в більшості випадків йдеться про повне відтворення відповідних сентенцій загальної теорії права, сформованих радянськими теоретиками права ще в 40-х рр. ХХ ст., але «з поправкою» на предмет конституційного права. Зокрема, В.Ф. Погорілко і В.Л. Федоренко у своєму «Академічному курсі з конституційного права України» (2006) визначають інститут конституційного права як «основний складовий елемент системи конституційного права України, який об'єднує об'єктивно сформовану, цілісну і відносно відокремлену групу функціонально взаємообумовлених і структурно взаємопов'язаних норм конституційного права, які регулюють конкретно визначені сторони (сегменти) суспільних відносин, що є предметом конституційного права» [1, с. 270]. О.В. Носенко у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому інститутам конституційного права України, відтворюючи визначення В.Ф. Погорілка і В.Л. Федоренка, доповнює його вказівкою на те, що відповідні норми не створюють нових суспільних відносин, а регулюють лише ті, що вже історично сформувалися [2, с. 178]. У своїй більш пізній, одноосібній роботі В.Л. Федоренко дещо розширив власне визначення інституту конституційного права України і запропонував розуміти його як «основний системоутворюючий структурний елемент багатоаспектної системи конституційного права України, що втілює в собі волю та легітимні інтереси Українського народу, Української держави і територіальних громад через упорядкування та систематизацію у своєму складі доктринально, предметно і функціонально взаємопов'язаних норм конституційного та інших галузей права, спрямованих на утвердження, зміну і припинення окремих видів та груп суспільних відносин, віднесених до предмета конституційного права» [3, с. 406].

Слід відзначити, що погляди на загальний перелік інститутів конституційного права варіювалися залежно не тільки від позиції того чи іншого автора, але й від конкретного етапу державно-правового розвитку країни та навіть від структури чинної на той час конституції. Видатний радянський теоретик

права А.І. Денисов виокремлював «основні групи норм державного права»: 1) норми, що визначають і закріплюють суспільний устрій СРСР, союзних і автономних республік; 2) норми, що визначають державний устрій СРСР, союзних і автономних республік; 3) норми, що визначають побудову, компетенцію і порядок утворення, форми діяльності і взаємний зв'язок органів державної влади, державного управління, суду і прокуратури; 4) норми, що встановлюють і гарантують основні права та обов'язки громадян СРСР [4, с. 417]. Тривалий час наведене теоретичне положення про «основні групи норм державного права» зберігало свою догматичність як для загальної теорії права, так і для галузевої науки в колишньому СРСР [5, с. 8].

Проте були й інші підходи до вирішення цього питання. Так, знаний радянський державознавець А.І. Лепьошкін стверджував, що систему радянського державного права формують такі інститути: суверенітет радянського народу та державно-правові форми його здійснення; правовий статус громадян СРСР, права громадян, пов'язані зі здійсненням функцій державної влади; принципи державного устрою СРСР як втілення суверенітету націй; організація органів держави; система, повноваження і організаційні форми діяльності вищих органів державної влади в СРСР; система, повноваження та організаційні форми діяльності вищих органів державного управління в СРСР; система, повноваження і організаційні форми діяльності місцевих органів державної влади і місцевих органів державного управління в СРСР [6, с. 73–74]. У свою чергу, В.В. Цветков і С.О. Макогон запропонували такий перелік інститутів радянського державного права: суспільний та політичний устрій СРСР; основні права та обов'язки радянських громадян; виборча система; форми національної державності народів СРСР; організація органів держави та форми їх діяльності (найвищі органи державної влади СРСР, союзних та автономних республік, найвищі органи державного управління СРСР, союзних та автономних республік; місцеві органи державної влади) [7, с. 22].

В.Й. Лучін, котрий уперше запропонував багаторівневу модель системи інститутів конституційного права, до числа «генеральних» відносив інститути: 1) основ суспільного ладу і політики; 2) основ правового статусу особи; 3) національно-державного і територіального устрою; 4) державних органів [8, с. 31]. Названі інститути, на думку В.Й. Лучіна, об'єднують інші, більш дрібні основні інститути та субінститути.

Чеський дослідник К. Кліма, продовжуючи ідею В.Й. Лучіна щодо багаторівневості

інститутів конституційного права, виокремлював чотири види так званих «глобальних інститутів», називаючи серед них ті, що урегульовують: 1) характер держави і права, а також фундаментальні принципи публічної влади; 2) конституційно-правовий статус людини і громадянина, взаємовідносини громадянського суспільства та держави; 3) публічну організацію державної влади, конституційні засади системи органів державної влади; 4) адміністративно-територіальний устрій держави [9, с. 59, 62].

Спроби наукової класифікації інститутів конституційного права були продовжені й після розпаду Радянського Союзу. Російські вчені-конституціоналісти, спираючись на здобутки загальної теорії права в дослідженні інститутів права та їх системи, запропонували досить розгорнуту систематику основних інститутів конституційного права. Проте всі вони, так чи інакше, є певною модернізацією концепції В.Й. Лучіна, коли основним критерієм класифікації виступає зміст відповідної групи норм і сфера (сектор) суспільних відносин, на впорядкування яких вони спрямовані.

Так, наприклад, К.І. Козлова вважає, що основними інститутами російської системи конституційного права є: 1) основи конституційного ладу; 2) основи правового статусу людини і громадянина; 3) федеративний устрій держави; 4) система державної влади та система місцевого самоврядування [10, с. 22–23]. На думку О.О. Кутафіна, основними інститутами конституційного права є: основи конституційного ладу; громадянство; основи правового статусу людини і громадянина; федеративний устрій; виборче право; система державної влади; система місцевого самоврядування [11, с. 57]. Обидва названих варіанти є модернізованою версією відповідної моделі інститутів радянського державного права, обґрунтованої цими ж авторами ще в 90-х роках ХХ ст.

Дослідження інститутів конституційного права через призму їхньої диференціації та інтеграції в певну багатовимірну систему має власну історію і в українській науці конституційного права. Відповідну проблематику почали досліджувати в Україні із середини 90-х років ХХ ст. такі фундатори українського конституціоналізму, як В.Ф. Мелешенко, Ю.М. Тодика, Л.П. Юзьков та інші. Так, В.Ф. Мелешенко вбачав оптимальною таку систему інститутів конституційного права:

I. Інститут народовладдя, який до свого складу включає: 1) безпосереднє народовладдя; 2) представницьке народовладдя; 3) виборчу систему; 4) місцеве самоврядування.

II. Інститут правового статусу людини: 1) громадянство; 2) система фундаментальних прав і свобод громадянина; 3) гарантії реалізації і захисту фундаментальних прав і свобод.

III. Інститути конституційного оформлення народовладдя: 1) конституційний лад; 2) юридична конституція; 3) конституційні закони; 4) конституційна законність; 5) конституційні звичаї, традиції.

IV. Інститут організаційної побудови держави: 1) форми держави; 2) територіальна організація України; 3) державний механізм; 4) державні символи України.

V. Інститут, який закріплює функціональну характеристику держави: 1) державно-депутатська діяльність; 2) законодавчий процес; 3) парламентський контроль; 4) конституційний контроль; 5) конституційно-виконавча і охоронна діяльність [12, с. 30–31].

Слід відзначити, що вищезгадана модель інститутів конституційного права була запропонована В.Ф. Мелешенком ще до прийняття Конституції України, тому її елементний склад значною мірою дисонує із сучасними уявленнями про систематику інститутів конституційного права, відтворену в структурі Конституції, та відтворює тогочасні уявлення про логічну будову конституційного права як галузі.

Слід згадати, що В.Ф. Мелешенко пропонував і більш узгоджену та традиційну для пострадянської державознавчої науки модель інститутів конституційного права України. На думку цього правознавця, вона представлена такими структурними ланками: інститут загальних засад конституційного ладу; інститут прав і свобод людини та громадянина; інститут громадянського суспільства; інститут територіального устрою; інститут державної влади; інститут виконавчої влади; інститут місцевого і регіонального самоврядування; інститут державної оборони та безпеки; інститут охорони Конституції; інститут державних символів; інститут, що визначає порядок змін і доповнень Конституції і конституційних законів [12, с. 30].

Ще більш наближеною до структури чинної Конституції України, але не повністю ідентичною їй, виявилася система інститутів, запропонована керівником Робочої групи з підготовки офіційного проекту Основного Закону, першим Головою Конституційного Суду України Л.П. Юзьковим задовго до вищезгаданих теоретико-методологічних положень В.Ф. Мелешенка. У своєму загальному огляді проекту Конституції України (від 1 липня 1992 р.) він виокремив таке коло найважливіших конституційних інститутів: правовий статус людини і громадянина; громадянське суспільство; територіальний

устрій; державна влада; місцеве і регіональне самоврядування; охорона і зміна Конституції [13, с. 17].

Академік Ю.М. Тодика поділяв системний підхід В.Й. Лучіна та підтримував ідею виокремлення генеральних інститутів, основних інститутів і субінститутів конституційного права. На його переконання, система конституційного права України як галузі права мала складатися з таких інститутів: 1) інститут основ конституційного ладу; 2) інститут основ правового статусу людини і громадянина; 3) інститут безпосереднього народовладдя; 4) інститут парламентаризму; 5) інститут глави держави; 6) інститут виконавчої влади; 7) інститут правосуддя; 8) інститут територіального устрою; 9) інститут місцевого самоврядування [14, с. 58–63].

В.В. Кравченко обстоює поділ інститутів конституційного права на загальні, головні та початкові. При цьому до загальних (генеральних) він відносить інститути: 1) загальних засад конституційного ладу України; 2) основ правового статусу людини і громадянина; 3) прямого волевиявлення (вибори, референдум); 4) конституційної системи органів державної влади; 5) територіального устрою України; 6) конституційно-правових основ місцевого самоврядування [15, с. 18–19]. Схожих поглядів дотримуються й інші українські вчені-конституціоналісти [16, с. 128–132; 17, с. 21–29].

В.Л. Федоренко розподіляє інститути конституційного права на матеріальні й процесуальні. На його думку, система матеріальних інститутів представлена такими основними інститутами: інститут основ конституційного ладу України; інститут конституційно-правового статусу людини і громадянина; інститут конституційних засад безпосередньої демократії; інститут парламентаризму; інститут глави держави (резидентури); інститут виконавчої влади; інститут судової влади; інститут прокуратури; інститут територіального устрою України; інститут місцевого самоврядування; інститут конституційної юстиції та правової охорони Конституції [3, с. 484].

Автори фундаментального дослідження «Порівняльне конституційне право» в якості самостійного інституту конституційного права розглядають державну владу. На їхню думку, узагальнення конституційно-правових норм різних держав з урахуванням широкого підходу, представленого в основних законах соціалістичних країн, а також країн соціалістичної орієнтації, свідчить, що структура інституту державної влади в його розгорнутому вигляді складається з таких різновидів юридичних норм:

а) положення про джерело державної влади та її соціальних носіїв, суб'єктів (на-

род – у переважній більшості конституцій; «трудова народ», певні класи – у соціалістичних конституціях тощо);

б) положення про характер державної влади (наприклад, концепція диктатури пролетаріату в недіючій нині конституції В'єтнаму 1980 р., демократичної диктатури народу в Конституції Китаю 1982 р.);

в) положення про цілі й принципи напрямки діяльності державної влади (наприклад, зосередження зусиль на розвитку, здатному створити соціалістичні відносини в душі арабської ісламської спадщини згідно із Конституцією Ємену 1989 р.);

г) положення про структуру державної влади (наприклад, розподіл влади на її різні гілки за Конституцією Сирії 1973 р. і єдність влади в руках органів типу рад – зборів народних представників за Конституцією Китаю 1982 р.);

д) положення про систему органів, що здійснюють державну владу (наприклад, органи законодавчої, виконавчої, судової влади за Конституцією США 1787 р. та органи державної влади, державного управління, суду, прокуратури за Конституцією СРСР 1977 р.);

е) положення про шляхи, форми, методи здійснення державної влади (наприклад, демократичний централізм за Конституцією КНДР 1972 р.; партиципація громадян в управлінні за Конституцією Колумбії 1991 р. – «партиципаторна й плюралістична держава») [18, с. 419–420].

Аналогічної позиції дотримується й відомий український конституціоналіст О.Ф. Фрицький [19, с. 233], але він розглядає інститут конституційного права «як організаційно цілісний підрозділ нормативно-правового змісту не всіх норм конституційного права, а тільки Конституції, норми якої регулюють відповідний вид споріднених політико-правових суспільних правовідносин» [19, с. 221].

На думку російського державознавця В.В. Маклакова, «із вельми великого інституту «система державної влади» можна виокремити інститут парламенту, уряду, глави держави, кожен із яких являє систему більш дрібних інститутів» [20, с. 12–13]. Зокрема, інститут глави держави, з точки зору цього автора, включає інститут монархії й інститут республіканського президента [20, с. 13].

Деякі дослідники в системі конституційного права виокремлюють інститут механізму держави. Так, автори популярного російського підручника з конституційного (державного) права зарубіжних країн зазначають: «Механізм державної влади включає такі інститути, як глава держави, уряд, парламент, судова система. Іноді окремі інсти-

тути об'єднують настільки значну кількість правових норм і є настільки складними, що до них самих застосовується термін «право». Наприклад, виборче право, парламентське право» [21, с. 40]. Російський державознавець О.В. Зинов'єв подає цю тезу в дещо іншій інтерпретації, коли серед основних груп конституційно-правових норм, котрі складають систему конституційного права, називає «норми, що закріплюють систему, основи організації та діяльності органів державної влади» [22, с. 21].

Узагальнюючи представлені підходи до переліку основних (генеральних) інститутів конституційного права, можемо констатувати, що кожен із них передбачає наявність одного чи кількох інститутів, присвячених організації (устрою) державного механізму та його складових. Можна цілком погодитись із авторським колективом навчально-го посібника «Основи органів державної влади Росії» (2008), що «державна влада як конституційний інститут, як один із фундаментів держави залишається нібито десь у тіні або ж загалом зникає, не говорячи про всебічний аналіз цього феномена» [23, с. 83].

Вирішення цього питання вже давно знайдено в науці державного права зарубіжних країн, і зроблено це завдяки використанню загальнонавчального в загальній теорії держави і права терміна «форма держави» та трьох його складових: «форма правління», «форма державного устрою» і «форма політичного режиму». Так, підсумовуючи аналіз конституційно-правового регулювання організації державної влади в зарубіжних країнах, відомий російський державознавець В.Є. Чиркін робить висновок, що в теперішній час форма держави є «комплексним інститутом конституційного права, що являє собою внутрішню узгоджену систему норм, які регулюють у їхній єдності структуру і взаємовідносини основних органів держави (глави держави, парламенту, уряду), територіально-політичний устрій, головні методи діяльності державного апарату і форми його зворотного зв'язку з населенням», а елементи, що складають у теорії державознавства форму держави (форма правління, державного устрою та політичного режиму), у конституційному праві слугують «підінститутами комплексного інституту «форма держави» [24, с. 135–136]. В українській державознавчій науці прихильником такого підходу є В.О. Серьогін, який серед генеральних інститутів конституційного права називає конституційну форму правління як «систему конституційно-правових норм, що визначає інституційно-функціональну організацію державної влади в Україні» [25, с. 14].

Як справедливо відзначає один з найбільш авторитетних на сьогодні теоретиків права М.І. Байтін, «об'єктивною матеріальною передумовою інтеграції правових норм в інститути є наявність відповідного різновиду суспільних відносин» [26, с. 288]. Тому якщо ми говоримо про форму правління як певну інституційно-функціональну організацію державної влади, то відповідні суспільні відносини, через які ця організація виявляється й функціонує, об'єктивно є передумовою синтезу певної групи конституційно-правових норм в окремий інститут конституційного права.

Загальновизнано, що відносна самостійність інститутів права позначається й на законодавстві у вигляді окремих нормативно-правових актів чи їхніх структурних підрозділів (титулів, розділів, глав тощо). У конституційному праві всіх країн світу існують відповідні нормативно-правові акти чи структурні елементи основних законів, що мають узагальнену назву «Форма правління» або її складові – «Парламент», «Глава держави», «Уряд», «Судова система» тощо. Усе це переконливо свідчить про те, що інститут форми правління притаманний конституційному праву будь-якої країни як неодмінна складова, зумовлена специфікою самого предмету цієї галузі.

Такі твердження дедалі частіше спостерігаються не тільки в науковій, але й у навчальній літературі, яка завжди тяжіє до певного догматизму. Так, російський державознавець І.С. Яценко, характеризуючи предмет конституційного права як галузі права, зазначає, що «конституційно-правові норми закріплюють передусім основні принципи, що визначають устрій суспільства: суверенітет, форму правління, форму державного устрою, приналежність влади, загальні засади функціонування усієї системи політичної організації суспільства» [27, с. 13]. У такий спосіб цей автор фактично відносить форму правління до основних інститутів конституційного права, а його предмет – до основних системотворчих характеристик цієї галузі.

Фундамент інституту форми правління в Україні складають норми, що згруповані в розділі I «Загальні засади» (ст. 5, 6, 19), IV «Верховна Рада України» (ст. 75–101), V «Президент України» (ст. 102–112), VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади» (ст. 113–120), VII «Прокуратура» (ст. 121–123), VIII «Правосуддя» (ст. 124–131), X «Автономна Республіка Крим» (ч. 5 ст. 136; ч. 2 ст. 137, ст. 139), XI «Місцеве самоврядування» (ч. 3, 4 ст. 143), XII «Конституційний Суд України» (ст. 147–153), XIII «Внесення змін до Конституції України» (ст. 154–159). При цьому, як бачимо, одні

розділи Конституції стосуються інституту форми правління повністю (розділи IV–VIII, XII, XIII), а інші (розділи I, X, XI) – лише частково. На цьому фундаменті ґрунтується низка законів України, що розвивають і деталізують конституційні приписи. Серед них можна виокремити закони статутного характеру (ті, що визначають правовий статус тих чи інших органів державної влади), зокрема «Про Кабінет Міністрів України», «Про місцеві державні адміністрації», «Про судоустрій і статус суддів», «Про Конституційний Суд України», «Про прокуратуру», «Про міліцію», «Про Збройні Сили України» та інші, а також галузеве законодавство (законодавчі акти, що визначають систему, функції та повноваження органів державної влади у відповідних сферах суспільного життя), зокрема закони «Про оборону», «Про міжнародні договори України», «Про громадянство України», «Про освіту» тощо.

Нарешті, нижній щабель норм, що складають інститут форми правління в Україні, представлений приписами, котрі містяться в підзаконних нормативних актах – указах Президента України («Про систему центральних органів виконавчої влади», «Про Державну судову адміністрацію України» тощо) та постановах Кабінету Міністрів України («Про порядок участі центральних органів виконавчої влади в діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна», «Про затвердження граничної чисельності працівників територіальних органів центральних органів виконавчої влади» тощо).

З точки зору видового розмаїття норми, що складають інститут форми правління, можуть бути розподілені на такі групи: 1) декларативні норми (норми-завдання, норми-принципи, норми-визначення), що характеризують інституційно-функціональну організацію державної влади у найбільш загальному, абстрактному вигляді; 2) регулятивні норми (матеріальні й процесуальні), що визначають статус і порядок функціонування усієї системи органів державної влади; 3) охоронні норми, спрямовані на припинення дій, що суперечать встановленій формі правління, а також притягнення винних у вчиненні таких дій, до конституційно-правової відповідальності.

Проведене дослідження дає змогу сформулювати такі **ВИСНОВКИ**:

1. Конституційно-правові норми системно регламентують інституційно-функціональну організацію державної влади в кожній країні, тим самим створюючи один з генеральних (загальних) інститутів конституційного права.

2. Цей інститут має три рівні: конституційний, законодавчий та підзаконний, і

складається з трьох видів правових норм: декларативних, регулятивних та охоронних.

3. Він має комплексний характер, оскільки включає в себе й норми кількох суміжних інститутів, зокрема деякі норми-принципи, що складають засади конституційного ладу, а також деякі норми інституту конституційних засад місцевого самоврядування.

4. Обсяг інституту форми правління, як і всієї галузі в цілому, має тенденцію до зростання, що зумовлено, з одного боку, появою нових та ускладненням існуючих політико-правових відносин, що регулюються його нормами, а з іншого – подальшою деталізацією нормативного регулювання цієї сфери суспільних відносин, дедалі більшою спеціалізацією відповідних конституційно-правових норм.

З'ясування внутрішньої будови генерального інституту форми правління, виявлення його субінститутів та внутрішньо-системних зв'язків з іншими генеральними інститутами конституційного права України є пріоритетними напрямками подальших досліджень у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Погорілко В.Ф. Конституційне право України. Академічний курс : [підручник] у 2 т. – Т. 1 / [В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко]; за ред. В.Ф. Погорілка. – К. : Юридична думка, 2006. – 544 с.
2. Носенко О.В. Інститути конституційного права України: проблеми теорії та практики : дис... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О.В. Носенко; Ін-т законодавства Верх. Ради України. – К., 2007. – 206 с.
3. Федоренко В.Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти : [монографія] / В.Л. Федоренко. – К. : Ліра-К, 2009. – 580 с.
4. Денисов А.И. Теория государства и права / А.И. Денисов. – М. : Юрид. изд-во Минюста СССР, 1948. – 532 с.
5. Уманский Я.Н. Советское государственное право: [учебник] / Я.Н. Уманский; под ред. К.А. Мокичева. – М. : Госюриздат, 1959. – 439 с.
6. Лепешкин А.И. Курс советского государственного права : [учебник] в 2 т. – Т. 1 / А.И. Лепешкин. – М. : Изд-во юрид. лит-ры, 1961. – 559 с.
7. Цветков В.В. Радянське державне право : [підручник] / В.В. Цветков, С.О. Макогон. – К. : Радянська Україна, 1968. – 463 с.
8. Лучин В.О. Конституционные институты / В.О. Лучин // Современный конституционализм (по материалам советско-британского симпозиума). – М. : Ин-т гос. и права АН СССР, 1990. – С. 31–35.
9. Klima K. Ustavni právo / K. Klima. – 2-e, rozšířené vydání. – Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš. Čeněk s r.o., 2004. – 824 s.
10. Козлова Е.И. Конституционное право России: [учебник] / Е.И. Козлова, О.Е. Кутафин. – 4-е изд., перераб и доп. – М. : Велби, Проспект, 2006. – 608 с.
11. Кутафин О.Е. Предмет конституционного права / О.Е. Кутафин. – М. : Юристъ, 2001. – 448 с.

12. Мелешенко В.Ф. Основи конституційного права України : курс лекцій / В.Ф. Мелешенко. – К. : Вентурі, 1995. – 240 с.
13. Юзьков Л.П. Проект нової Конституції України (в редакції від 1 липня 1992 року), винесений на всенародне обговорення / Л.П. Юзьков // Конституція незалежної України у 3 кн. / за ред. С.П. Головатого. – К. : Право; Укр. правн. Фундація, 1995. – Кн. I. – С. 15–22.
14. Тодыка Ю.Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина : [учеб. пособие] / Ю.Н. Тодыка. – Х. : Фолио, 1998. – 292 с.
15. Кравченко В.В. Конституційне право України : [навч. посібник] / В.В. Кравченко. – 4-е вид. – К. : Атіка, 2006. – 568 с.
16. Білоус А.О. Генеральні інститути як елемент системи конституційного права / А.О. Білоус, С.П. Гребенко // Держава і право. – 2001. – Вип. 11. – С. 128–132.
17. Поваляєва М.П. Інститути конституційного права України: поняття, ознаки та критерії розмежування / М.П. Поваляєва // Право України. – 2000. – № 5. – С. 21–29.
18. Сравнительное конституционное право / под ред. А.И. Ковлера, В.Е. Чиркина, Ю.А. Юдина. – М. : Манускрипт, 1996. – 729 с.
19. Фрицький О.Ф. Конституційне право України : [підручник] / О.Ф. Фрицький. – 2-е вид., перероб. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 510 с.
20. Маклаков В.В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть : [учебник] / В.В. Маклаков. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 896 с.
21. Конституционное право зарубежных стран : [учебник] / под ред. М.В. Баглая, Ю.И. Лейбо, Л.М. Энтина. – 2-е изд., перераб. – М. : НОРМА, 2008. – 1056 с.
22. Зиновьев А.В. Конституционное право России : [учебник] / А.В. Зиновьев. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2010. – С. 339–340.
23. Габричидзе Б.Н. Основы органов государственной власти России: [учеб. пособие] / Б.Н. Габричидзе, А.Г. Чернявский, Н.Д. Эриашвили. – М. : ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2008. – 351 с.
24. Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран : [учебник] / В.Е. Чиркин. – М. : Юристь, 1997. – 568 с.
25. Серьогін В.О. Конституційне право України : [навч. Посібник] / В.О. Серьогін. – Х. : ХНУВС, 2010. – 368 с.
26. Байтин М.И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков) / М.И. Байтин. – 2-е изд., доп. – М. : Право и государство, 2005. – 544 с.
27. Яценко И.С. Конституционное право Российской Федерации / И.С. Яценко. – М. : Бератор-Пресс, 2003. – 496 с.

УДК 342.565.2

ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Цимбалістий Т.О., к. ю. н., доцент
Тернопільський національний економічний університет

Стаття присвячена дослідженню особливостей правової природи Конституційного суду України, засад його статусу за чинним законодавством України, а також взаємозв'язку права й політики в діяльності Конституційного Суду України.

Ключові слова: Конституційний Суд України, конституційна юрисдикція, правова природа, статус.

Статья посвящена исследованию особенностей правовой природы Конституционного суда Украины, основ его статуса по действующему законодательству Украины, а также взаимосвязи права и политики в деятельности Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: Конституционный Суд Украины, конституционная юрисдикция, правовая природа, статус.

Tsymbalistyi T.O. BASIS OF THE LEGAL STATUS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

The article investigates the features of the legal nature of the Constitutional Court of Ukraine, the foundations of its status under the current legislation of Ukraine, as well as the relationship of law and politics in the work of the Constitutional Court of Ukraine.

Key words: Constitutional Court of Ukraine, constitutional jurisdiction, legal nature of status.

Постановка проблеми. Актуальність статті зумовлена тим, що основним елементом механізму реалізації й захисту конституційних принципів та норм, головною гарантією правової охорони Конституції України є діяльність єдиного органу судового конституційного контролю – Кон-

ституційного Суду України. Вісімнадцятирічний досвід функціонування в Україні такого інституту дає підстави й приводи для аналізу багатьох проблем реалізації конституційної юрисдикції. Чи не усі з них тісно пов'язані з визначенням і реалізацією конституційних засад правового стату-